

MAREK
TELER

KOBIETY KRÓLA
**KAZIMIERZA III
WIELKIEGO**

Marek Teler

**Kobiety króla
Kazimierza III Wielkiego**

Promohistoria (Histmag.org)

Warszawa 2018

SERIA: BIBLIOTEKA HISTMAGA

Autor: Marek Teler

Redakcja: Antoni Olbrychski

Korekta: Maria Buczkowska

Skład i łamanie: Tomasz Kiełkowski

Projekt okładki: Tomasz Kiełkowski

Na okładce wykorzystano portrety: Kazimierza Wielkiego
(aut. Leopold Löffler) oraz Klary Zach (aut. Aladár Körösfői-Kriesch).

ISBN: 978-83-65156-22-8

All rights reserved.

Copyright © 2018 by

PROMOHISTORIA Michał Świgoń

Warszawa 2018

e-mail: redakcja@histmag.org

www: <https://histmag.org>

Wydanie elektroniczne. Jeśli posiadasz ten egzemplarz z naruszeniem praw autorskich, zachęcamy: kup oryginalny e-book i wesprzyj jego twórców.

SPIS TREŚCI

Królowa Jadwiga, matka Kazimierza Wielkiego: blaski i cienie walki o koronę	11
Kunegunda, Elżbieta, Jadwiga: siostry króla	
Kazimierza Wielkiego	19
Anna Giedyminówna: poganka na polskim tronie?	27
Adelajda heska: niespełnione marzenie o potomstwie	35
Krystyna Rokiczana: cesarska agentka, która marzyła o koronie...	45
Jadwiga żagańska: małżeństwo w atmosferze skandalu	53
Klara Zach: ofiara królewskiej żądzy czy... plotek i pomówień?	61
Cudka z Rzochowa: na dworze króla Kazimierza, ale nie w łożu...	69

Esterka: między legendą a prawdą historyczną	75
Nieślubne dzieci Kazimierza Wielkiego i ich tajemnicze matki	83
Elżbieta Kazimierzówna: od Krakowa do Szczecinka	91
Kunegunda Kazimierzówna: nieszczęśliwa panna młoda	99
Anna Kazimierzówna: córka polskiego króla, matka polskiej królowej	105
Jadwiga Kazimierzówna: tajemnicze małżeństwo	113
Bibliografia	119

Wstęp

Król Kazimierz III Wielki przeszedł do historii nie tylko jako ostatni przedstawiciel dynastii Piastów na polskim tronie, ale także jako jeden z najwybitniejszych polskich monarchów czasów średnio-wieczna. Piętnastowieczny kronikarz Jan Długosz podsumował jego trwające niemal 40 lat panowanie w następujących słowach:

Spośród wszystkich książąt i królów polskich, których kiedykolwiek miało w ostatnich czasach Królestwo Polskie, król polski Kazimierz słusznie godzien był prawdziwego żalu Polaków, zwłaszcza że nie zostawił żadnego prawnego męskiego spadkobiercy. Jedyny bowiem spośród wszystkich królów polskich nie tylko ożywił wspomniane Królestwo nowymi siłami, ale je także wzbogacił, uświetnił i wstawił wybudowaniem różnych wspaniałych, murowanych kościołów, zamków, miast i dworów.

Za jego panowania doszło między innymi do uregulowania stosunków z Czechami i Krzyżakami, znacznego poszerzenia granic Królestwa Polskiego oraz powstania Akademii Krakowskiej. Nic więc dziwnego, że zapisał się w pamięci Polaków jako władca, który „zastał Polskę drewnianą, a zostawił murowaną”.

Ważną rolę w życiu Kazimierza III Wielkiego, a także w jego działalności odgrywały kobiety. Matka Jadwiga miała wpływ na wychowanie przyszłego monarchy i pomagała mu w pierwszych latach po przejściu władzy. Wsparciem dla niego była też starsza siostra Elżbieta Łokietkówna, która po śmierci brata objęła w Polsce rządy jako tytularna królowa. W charakterze *domina naturalis* przyczyniła się do umocnienia panowania w swej ojczyźnie nowej dynastii Andegawenów. Małżeństwa zawierane przez piastowskiego władcę i jego córki stanowiły ważny element realizowanej przez niego polityki zagranicznej. Warto wspomnieć, że z wnuczek Kazimierza III Elżbieta pomorska została cesarzową Świętego Cesarstwa Rzymskiego, a Anna cylejska, wychodząc za Władysława II Jagiełłę, królową Polski.

Nie można też zapominać o bujnym życiu uczuciowym polskiego monarchy. Bigamia, którą popełnił, poślubiając za życia drugiej żony Adelajdy czeską mieszczkę Krystynę Rokiczanę, a następnie księżniczkę żagańską Jadwigę, stała się prawdziwym skandalem na arenie międzynarodowej. Z kolei jego rzekome związki z węgierską dwórką Klarą Zach oraz piękną Żydówką Esterką obrosły legendą i od wieków pobudzają wyobraźnię artystów, a także literatów. O tym, jak żywe jest zainteresowanie życiem króla Kazimierza III Wielkiego, świadczą między innymi nowe powieści historyczne osadzone w czasach dynastii Piastów, które co jakiś czas pojawiają się na rynku wydawniczym, oraz sukces serialu Telewizji Polskiej *Korona królów*.

Książka *Kobiety króla Kazimierza III Wielkiego* stanowi zbiór 14 artykułów poświęconych damom z najbliższego otoczenia owego władcy: jego matce, siostram, żonom, kochankom, a także córkom. Na podstawie dokumentów i niekiedy sprzecznych z nimi przekazów kronikarskich staram się przedstawić role, jakie

odegrały w dziejach życiowe partnerki monarchy, obalić kilka zakorzenionych w historiografii mitów i błędnych teorii naukowych oraz pokazać, że wiele wątków z życia ostatniego Piasta na polskim tronie nadal jest owianych tajemnicą i czeka na ostateczne wyjaśnienie.

***

Za przetłumaczenie interesujących mnie fragmentów dzieła *Dějepis města Prahy Václava Vladivoja Tomka* dziękuję Michałowi Przeperskiemu, zaś za cenne informacje do artykułu *Klara Zach: ofiara królewskiej żądzy czy... plotek i pomówień?* dr Krisztinie Tóth.

Królowa Jadwiga, matka Kazimierza Wielkiego: blaski i cienie walki o koronę

Jadwiga Bolesławówna przez lata towarzyszyła swojemu mężowi w tułaczce. Nie stroniła od angażowania się w politykę, a jako wdowa nie mogła pogodzić się z utratą wpływów. Żona Władysława Łokietka i matka Kazimierza Wielkiego niewątpliwie była jedną z ważniejszych kobiecych postaci polskiego średniowiecza.

Małżeństwo Władysława Łokietka z księżniczką wielkopolską stało się dla niego kluczowym argumentem w walce o schedę po królu Przemysławie II, a w konsekwencji o zjednoczenie Królestwa Polskiego. W przeciwieństwie do wielu władczyń czasów średniowiecza, Jadwiga interesowała się sprawami swojego męża, niejednokrotnie pomagając mu w działaniach dyplomatycznych i radzeniu sobie z politycznymi przeciwnikami. Pozostawiła po sobie liczne dokumenty, z których wyłania się obraz kobiety światłej i zatroskanej o los swoich poddanych. Żonę Władysława Łokietka utrwaliła w pamięci Polaków również literatura historyczna – stała

się bohaterką dwóch powieści Karola Bunscha *Wawelskie wzgórze* i *Przełom*.

Religijne wychowanie

Przyszła władczyni Polski pochodziła z wielkopolskiej linii Piastów – była córką księcia kaliskiego Bolesława Pobożnego i królowny węgierskiej Jolenty Heleny. Dawniejsza historiografia uważała, że Jadwiga przyszła na świat ok. 1266 roku, przyjmowano bowiem, że wyszła za mąż za Władysława Łokietka przed 14 kwietnia 1279 roku. Obecnie jednak przeważa pogląd, że małżeństwo to zostało zawarte co najmniej 10 lat później, a sama księżniczka kaliska urodziła się najprawdopodobniej między 1270 a 1275 rokiem. Imię otrzymała po swojej babce ze strony ojca, żonie księcia wielkopolskiego Władysława Odonica. Miała dwie siostry: starszą Elżbietę, która między 1277 a 1279 rokiem poślubiła księcia legnickiego Henryka Brzuchatego, oraz młodszą Annę, oddaną do klasztoru klarysek w Gnieźnie. Jadwiga wcześniej straciła ojca – zmarł 13 lub 14 kwietnia 1279 roku w Kaliszu.

Po śmierci Bolesława Pobożnego opiekę nad małoletnią księżniczką przejął jej brat stryjeczny Przemysław II. Ważną rolę w pobożnym wychowaniu Bolesławówny odegrały z kolei jej matka Jolenta i ciotka Kinga (żona księcia Bolesława Wstydliwego), które same dorastały w atmosferze franciszkańskiej ascezy. Po koronacji królewskiej w 1320 roku Jadwiga wraz z mężem zaświadczała o dziewictwie swojej ciotki oraz wspierała inicjatywę spisania jej żywotu. Przyczyniła się też do rozwoju na ziemiach polskich kultu św. Elżbiety turyngskiej z dynastii Arpadów, siostry swojego dziadka. Wzorem swoich religijnych przodków wielokrotnie przyzywała wstawiennictwa świętych w trudnych momentach życia.

Jadwiga żona Łokietka

To właśnie Przemysław II, nowy opiekun Jadwigi, doprowadził do jej małżeństwa z księciem brzeskim Władysławem, synem

Jadwiga, żona Władysława Łokietka i matka Kazimierza Wielkiego (litografia z XIX wieku).

Kazimierza, władcy Kujaw. Przekaz *Kroniki Wielkopolskiej*, jakoby do ślubu doszło jeszcze za życia Bolesława Pobożnego i z jego inicjatywy, został odrzucony przez badaczy. Niewykluczone jednak, że już ok. 1279 roku nastąpiły zaręczyny pary. Data zawarcia przez Jadwigę i Władysława związku małżeńskiego budzi spory wśród historyków, chociaż przeważa zdanie, że nastąpił on między 1288 a 1294 rokiem. Wybitny mediewista Kazimierz Jasiński uznał za Oswalda Balzerem, że doszło do niego w 1292 lub 1293 roku. Interesująca wydaje się też hipoteza Jana Tęgowskiego, jakoby ślub odbył się 23 kwietnia 1289 roku w Brześciu Kujawskim. Wtedy bowiem odnotowano w tej miejscowości obecność Przemysła II, mimo odbywających się wówczas w Gnieźnie uroczystości ważnych dla książąt wielkopolskich. Mniemanie Stanisława Kętrzyńskiego i Adama Kłodzińskiego, jakoby Jadwiga była drugą żoną Łokietka, nie znajduje potwierdzenia w źródłach i zostało odrzucone przez kolejnych badaczy. Pierwszy znany dokument poświadczający jej małżeństwo został wystawiony 17 stycznia 1297 roku, jako że Łokietek nazwał w nim Bolesława Pobożnego swoim teściem.

Jadwiga i Władysław Łokietek przez co najmniej 40 lat tworzyli wzorowe małżeństwo oraz doczekali się sześciorga dzieci.

Najstarszym była najprawdopodobniej urodzona ok. 1295 roku Kunegunda, wydana ok. 1310 roku za księcia świdnickiego Bernarda. Po jego śmierci wyszła za mąż za księcia saskiego Rudolfa I Askańczyka. Następnie (z całą pewnością po marcu 1296 roku) przyszli na świat dwaj synowie Stefan i Władysław. Obydwaj chłopcy zmarli w dzieciństwie, odpowiednio w 1306 i 1312 roku. Około 1305 roku Jadwiga powiła córkę Elżbietę, która 6 lipca 1320 roku została żoną króla Węgier Karola I Roberta. 30 kwietnia 1310 roku w miejscowości Kowale na Kujawach urodził się jej najmłodszy syn, późniejszy monarcha Polski Kazimierz III Wielki. Nie mamy pewności, czy Jadwiga – zmarła w młodości trzecia córka książęcej pary – była przedostatnim czy ostatnim ich dzieckiem.

Walka o władzę

8 lutego 1296 roku król Przemysław II, brat stryjeczny i opiekun Jadwigi, został zamordowany w Rogoźnie. Bliskie więzi powinowactwa ze zmarłym monarchą stały się dla Łokietka najważniejszym argumentem w walce o spadek po Przemysławie, który pozostawił po sobie tylko nieletnią córkę Ryksę Elżbietę. Przeciwko mężowi Jadwigi wystąpił jednak książę głogowski Henryk. Zgodnie z wolą Przemysława, w przypadku jego bezpotomnej śmierci to Głogowczyk miał dziedziczyć pozostawione ziemie. 10 marca 1296 roku w Krzywiniu Łokietek i Henryk zawarli porozumienie, na mocy którego w rękach pierwszego z nich znalazły się większa część Wielkopolski (z Gnieznem i Poznaniem) oraz całe Pomorze. Władysław tytułował się nawet księciem Królestwa Polskiego, planując zapewne swoją rychłą koronację.

Z pretensjami do polskiego tronu wystąpił jednak również król czeski Wacław II. W sierpniu 1299 roku pokonał Łokietka i odebrał mu władzę w Wielkopolsce. Kiedy w 1300 roku mąż Jadwigi udał się na wygnanie, pozostawił ją z dziećmi w Radziejowie na Kujawach. Przez kolejne cztery lata księżna mieszkała w domu mieszczanina Gerka (Gierka), ukrywając przed ludźmi swoje dynastyczne pochodzenie. Po latach gospodarz ten za udzieloną

Pieczęć Jadwigi kaliskiej.

pomoc otrzymał od Łokietka nominację na wójta. W 1304 roku Władysław powrócił do Polski i rozpoczął kampanię zbrojną przeciwko Wacławowi II, który w międzyczasie umocnił swoją pozycję małżeństwem z córką Przemysła II. Łokietek zdołał odzyskać księstwo sandomierskie, sieradzko-łęczyckie i Kujawy Brzeskie, a po wygaśnięciu dynastii Przemyslidów jako nowy książę krakowski uroczystie wkroczył do stolicy Małopolski 1 września 1306 roku.

Wkrótce po objęciu przez męża rządów zwierzchnich Jadwiga mogła po raz pierwszy zaprezentować swoje zdolności polityczne. Prowadziła bowiem działania, które miały na celu uzyskanie przychylności skonfliktowanego z Łokietkiem biskupa krakowskiego Jana Muskaty. Kiedy w 1307 roku kapłan ten uciekł na Śląsk z obawy przed uwięzieniem za knowania przeciw Władysławowi, władczyni osobiście próbowała nakłonić go do powrotu. Gdy odmówił, zagroziła mu z kolei usunięciem ze stanowiska. Muskata odpowiedział monarsze i jego żonie: „Szukajcie sobie innego biskupa, a ja wyszukam sobie innego księcia i z nim wrócę”. Biskup-intrygant jeszcze przez kilka lat naprzykrzał się nowemu księciu krakowskiemu.

Przejęcie przez Łokietka władzy w Krakowie napotkało ostry opór ze strony lokalnego mieszczaństwa, któremu przewodniczył wójt Albert. W 1311 roku buntownicy wkroczyli do miasta, aby przekazać rządy w stolicy księciu opolskiemu Bolkowi I. Przypuszcza się, że to właśnie Jadwiga kierowała zakończoną sukcesem obroną Wawelu. 21 lutego 1312 roku księżna wydała dokument, w którym podziękowała mieszczanom z Nowego Sącza za udzieloną jej mężowi pomoc i ostro potępiła intrygi mieszczan krakowskich. Władczynie grzmiąta:

Mieszczanie krakowscy małżonka naszego miłego i dzieci nasze wiarołomnie odstąpili, innego księcia nam na zagładę i wygnanie z państw naszych już przereczonych do wszystkich dzielnic wprowadzić usiłując.

Ostatecznie w czerwcu 1312 roku bunt został stłumiony. Łokietek, po przejęciu władzy w całej Wielkopolsce w sierpniu 1314 roku, rozpoczął starania o polską koronę.

Królowa zjednoczonego królestwa

Po uzyskaniu zgody papieża Jana XXII, 20 stycznia 1320 roku w katedrze na Wawelu Jadwiga i Władysław Łokietek zostali koronowani przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Janisława na władców zjednoczonego Królestwa Polskiego. Jedną z pierwszych decyzji „królowej całej Polski” było zwolnienie mieszczan krakowskich z opłat celnych w Sandomierzu i Nowym Mieście Korczynie. Dokument obejmował co prawda tylko komory celne należące do wiana Jadwigi, ale i tak zapewne zaskarbiła sobie tą decyzją sympatię poddanych. W kręgu jej zainteresowań jako monarchini była jednak przede wszystkim sytuacja polskiego duchowieństwa oraz sióstr zakonnych. Jeszcze w 1315 roku nadała przywileje beginkom sandomierskim, a rok później przekazała klaryskom ze Skąty kolegiatę św. Andrzeja w Krakowie jako nowe miejsce zgromadzenia. 7 marca 1320 roku papież Jan XXII wydał pismo,

które pozwalało Jadwidze udawać się za klauzurę w celach modlitewnych. Przyczyniła się też wraz z mężem do rozpowszechnienia na ziemiach polskich kultu swojej ciotki Kingi.

Jadwiga była najprawdopodobniej główną orędowniczką sojuszu polsko-węgierskiego, przypieczętowanego małżeństwem jej córki Elżbiety z królem Węgier Karolem I Robertem z dynastii Andegawenów. Niechętnie patrzyła natomiast na plany zawiązania ściślejszego sojuszu z Litwą poprzez ślub jej syna z córką Giedymina (jej pogańskie imię Aldona znane jest dopiero z XVI-wiecznego źródła o dyskusyjnej wiarygodności). Nie zachowały się jednak w źródłach informacje, aby stawiała wobec tego małżeństwa szczególny opór. 30 kwietnia 1325 roku Litwinka przyjęła na chrzcie imię Anna, a 16 października odbył się jej ślub z polskim królewiczem.

Kiedy w 1327 roku Kazimierz nagle poważnie zachorował, władczyni modliła się o jego uzdrowienie do biskupa Tuluzy św. Ludwika. Chociaż syn, którego (jak pisał w swojej kronice Jan Długosz) kochała „więcej niż macierzyńską miłością”, wyzdrowiał, Jadwiga musiała się zmierzyć z innymi rodzinnymi dramatami. Prawdopodobnie jeszcze w latach 20. XIV wieku zmarła jej najmłodsza córka Jadwiga, 9 kwietnia 1331 lub 1333 roku najstarsza Kunegunda, a 2 marca 1333 roku król Władysław Łokietek, z którym przeżyła ponad 40 lat.

Z Krakowa do Starego Sącza

Po śmierci Łokietka Kazimierz przejął władzę w kraju i rozpoczął przygotowania do koronacji swojej i żony Anny. Jadwiga stanowczo sprzeciwiała się temu, aby korona Królestwa Polskiego uwieńczyła za jej życia skronie synowej. W *Kronice* Janka z Czarnkowa, spisanej kilka lat po śmierci Kazimierza Wielkiego, znajdujemy na ten temat następującą informację:

Matka jego dostojna pani, córka Bolesława, księcia kaliskiego, syna Władysława Odon, oświadczyła, że to według

prawa stać się nie może dlatego, ponieważ ona sama jako królowa ukoronowana żyje, przeto za życia jej druga w tem samem królestwie nie może być koronowaną.

W końcu jednak uległa prośbom swojego syna i zgodziła się na królewską koronację Anny. Wkrótce opuściła Wawel i osiadła w ziemi sądeckiej stanowiącej jej oprawę wdowią. Resztę swoich dni postanowiła spędzić w klasztorze klarysek w Starym Sączu.

Jadwiga od lat była blisko związana ze Starym Sączem i tamtejszym klasztorem klarysek – ostatnie lata życia spędziła w nim bowiem jej świątobliwa ciotka Kinga. Jako pani ziemi sądeckiej utrzymywała własny dwór oraz urzędników, m.in.: podstolego Andrzeja, podkomorzego Mikołaja, notariuszy Mikołaja i Jana, a także spowiednika Bernarda. W 1333 roku ufundowała kościół parafialny w Jakubkowicach koło Roźnowa, w 1336 roku ulokowała wieś Kamionkę Wielką, a w 1339 roku osadę na przedmieściu Wrocimowej. W 1337 roku zwolniła mieszczan sądeckich z obowiązku płacenia cła w ziemi sandomierskiej. Podobny dokument wydała również na rzecz mieszczan z Bochni.

W 1337 lub 1338 roku Jadwiga zdecydowała się na przyjęcie profesji zakonnej – wcześniej przebywała w klasztorze jako osoba świecka. W połowie 1339 roku zwróciła się do papieża Benedykta XII z prośbą o zgodę na przebywanie w klasztorach klarysek na Węgrzech. Najprawdopodobniej wiązało się to z planami odwiedzenia córki Elżbiety Łokietkówny, tamtejszej władczyni. Królowa Jadwiga nie dożyła jednak wyjazdu. Zmarła 10 grudnia 1339 roku, przeżywszy o pół roku swoją synową Annę. Została pochowana w klasztorze klarysek w Starym Sączu. Jak pisał Jan Długosz, syn wyprawił jej „bardzo uroczysty i kosztowny pogrzeb”.

„Histmag.org” to najdłużej istniejący w Polsce serwis poświęcony szeroko rozumianej historii, założony 1 X 2001 roku. Codziennie aktualizujemy portal o nowe treści: artykuły, newsy, recenzje, publicystykę, konkursy. Docieramy do kilkuset tysięcy osób miesięcznie.

Historię traktujemy w sposób szeroki i interdyscyplinarny. Interesuje nas to, jak przejawia się ona we współczesnym życiu społecznym i kulturalnym – w literaturze, muzyce, sztuce, polityce. Dążymy do rzetelnej popularyzacji historii, bez popadania w tabloidyzację.

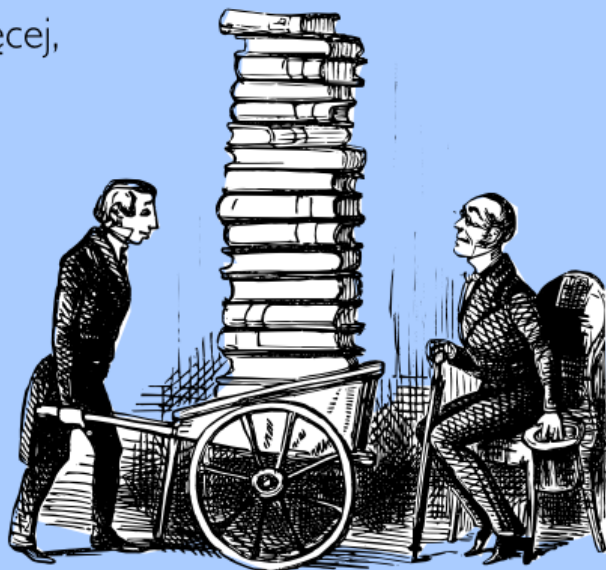
Publikujemy materiały osób o różnych poglądach, pod warunkiem ich wysokiej wartości merytorycznej. Pragniemy, by Histmag był miejscem dyskusji i ścierania się różnych opinii, nie zaś medium propagującym jedyną słuszną wizję historii. Łączy nas historia!

Histmag to najczęściej wybierany przez reklamodawców internetowy serwis historyczny w naszym kraju. To także stale rosnąca społeczność miłośników historii – pasjonatów, studentów, nauczycieli, naukowców, którzy regularnie wspierają naszą działalność swoimi darowiznami.

Wzięłbym więcej,
ale miałem
słaby transfer.

Kupuj świetne historyczne e-booki i wspieraj ulubiony portal.

Każdego miesiąca do sklepu Hismaga trafiają nowe, ciekawe e-booki. Dochód z ich sprzedaży wspiera działalność pierwszego polskiego portalu historycznego. Po to, by zawsze był ktoś, kto mówi, jak było. Sprawdź dostępne tytuły pod adresem <http://histmag.org/sklep>

BIBLIOTEKA HISTMAGA

Kazimierz Wielki rządził Królestwem Polskim... w otoczeniu kobiet. Cztery żony (w tym dwie nielegalne), wiele kochanek, niezłomna matka, ambitna siostra oraz córki, które zostały żonami europejskich władców - wszystkie one zasługują na przypomnienie. Marek Teler odsłania tajemnice dawnych kronik i dokumentów. Opowiada o postaciach, które w tamtych czasach znajdowały się na drugim planie „wielkiej historii”, odcisnęły jednak swój ślad na panowaniu ostatniego Piasta na polskim tronie.

Lektura obowiązkowa dla miłośniczek i miłośników popularnego serialu telewizyjnego opowiadającego o Kazimierzu Wielkim!

Marek Teler

dziennikarz, popularyzator historii, bloger. Współpracownik portalu historycznego Histmag.org i czasopisma „Focus Historia”. Interesuje się między innymi historią kobiet oraz genealogią. Autor popularnego e-booka: „Kochanki, bastardi, oszuści. Nieprawe łoża królów Polski: XVI-XVIII wiek”.

foto. Zuzanna Jacewicz